

Girl with a Pearl Earring

speelduur: 90 min.
jaar: 2003
filmkeuring: alle leeftijden
regisseur: Peter Webber
cast: Scarlett Johansson, Colin Firth e.a.

periode / tijdvak / eeuw:
vroegmoderne tijd; regenten en vorsten; 17^e eeuw

plaats:
Nederland (de Republiek), Holland, Delft

thema's:
Johannes Vermeer, Gouden Eeuw, kunstgeschiedenis, Delft

aanverwante thema's ('vensters') binnen de canon van Nederland:
De Republiek, Rembrandt, Christiaan Huygens, de Atlas Major van Blaeu

bruikbaarheid:

Het meisje met de parel, ofwel 'de Mona Lisa van het Noorden' is een van de bekendste werken van Johannes Vermeer (1632-1675). Het doek toont ons een meisje, hooguit een jaar of achttien, dat ons met half open mond aanstaart. In *Girl with a pearl earring* wordt een mogelijk antwoord gegeven op de vraag wie zij was of wat voor soort meisje zij geweest zou kunnen zijn. Daarbij baseren de makers zich op de levens van een aantal historische actoren (Vermeer zelf, zijn schoonmoeder Maria Thins en zijn opdrachtgever / beschermheer Van Ruijven) en een historische setting (Delft omstreeks 1665). Tot zover de 'harde' historische feiten van deze film.

Hoewel verder compleet fictief, biedt het verhaal ons een treffende zedenschets van het stedelijke leven van de zeventiende eeuw met haar markt, rijke kooplieden, grachten en *last but not least*: de hiërarchie van de verschillende maatschappelijke rangen en standen. Verder wordt in een aantal scènes de mythe van het Hollandse licht,¹ waarmee de Hollandse Meesters geassocieerd worden, visueel even flink aangezet. Aan de hand van de fragmenten waarin Griet ineengedoken van de kou langs de bevroren grachten loopt, moet het de opletten kijker opvallen dat zelfs de Kleine IJstijd² netjes in de film verwerkt is. Wellicht niet voor een filmrecensent maar wel voor de historicus zit het waardevolle van de film hem in deze details.

Hoewel de film een aardig kijkraam biedt op de werkwijze van één van de bekendste Nederlandse schilders én op het zeventiende-eeuwse Delft, gaat het in de film toch vooral om het romantische verhaal dat om de hoofdpersonen is opgetrokken. Daarom is het, ondanks alle Golden Globe-, Bafta- en Oscarnominaties (maar liefst vijftien), nog

---

¹ De mythe wil dat het Hollandse licht iets bijzonders is en dat de bijbehorende wolkenluchten nergens anders dan in onze polder te aanschouwen zijn. Op taferelen van de zeventiende-eeuwse kunstschilders maken we voor het eerst kennis met dit Hollandse licht, hoewel de term destijds nog niet bestond en de schilders waarschijnlijk slechts een impressie van de werkelijkheid gaven. Tweehonderd jaar later grepen schilders van de Haagse School (1860-1900) voor inspiratie terug op de zeventiende-eeuwse schilderkunst. In deze periode werd *Hollands licht* een gangbare term. Vooralsnog spreken meteorologen, klimaatonderzoekers en kunsthistorici elkaar met betrekking tot dit onderwerp fel tegen: of er daadwerkelijk sprake is van een typisch Nederlands licht is dus niet duidelijk.

² In West- en Midden-Europa werd het in de tweede helft van de zestiende eeuw geleidelijk veel kouder. De winters duurden toen aanzienlijk langer dan voorheen (en dan nu) en gingen gepaard met veel sneeuw en ijs. Tot aan 1650 kon het in Nederland 's winters stevig vriezen, wat bijvoorbeeld resulteerde in bevroren grachten. Deze tijd staat bekend als de Kleine IJstijd.

maar de vraag of het bekijken van deze film in de klas iets wezenlijks aan de geschiedenisles zal kunnen toevoegen.

samenvatting:

Girl with a pearl earring uit 2003 is een verfilming van de gelijknamige roman van de Amerikaanse schrijfster Tracy Chevalier over een periode uit het leven van de Delftse kunstschilder Johannes Vermeer.³ Hoofdpersoon van het verhaal is echter het inmiddels wereldberoemde meisje dat model stond voor *Meisje met de parel* (1665).

In de film is Griet een mooi, zestienjarig meisje van zeer eenvoudige komaf die noodgedwongen als dienstmeid aan de slag gaat in het huis van Vermeers schoonmoeder Maria Thins, waar de schilder met zijn vrouw en kinderen inwoont en waar hij op zolder zijn atelier heeft. Ondanks de ogenschijnlijke welstand van de kunstenaar is Vermeer in werkelijkheid een broodschilder die in volledige financiële afhankelijkheid leeft van zijn opdrachtgever en beschermheer, de rijke koopman Van Ruijven. Vermeers schoonmoeder organiseert graag sjieke etentjes om de machtige koopman te fêteren en om nieuwe opdrachten voor haar schoonzoon binnen te slepen. Vermeer, die al jaren verstoken lijkt te zijn van enige inspiratie, ziet dit alles met lede ogen aan.

Wanneer Griet komt helpen in de huishouding, lijkt Vermeer zijn inspiratie stukje bij beetje te hervinden. De schilder is aangenaam verrast als hij ontdekt dat het meisje in staat is om met het oog van een volleerd schilder naar kleur, licht en compositie te kijken. Was Griet aanvankelijk nog belast met louter huishoudelijke taken, gaandeweg wordt zij steeds meer Vermeers persoonlijke assistente. Als zijn nieuwe muze laat Vermeer haar bovendien model staan voor zijn doeken. Hoewel er duidelijk sprake is van een wederzijdse aantrekkingskracht tussen de twee, leidt dit niet tot een ontluikende liefde. Desalniettemin is Vermeers fascinatie voor zijn dienstmeisje een doorn in het oog voor zijn vrouw en een van zijn dochters die haar dan ook liever zo snel mogelijk zien vertrekken.

Iemand die zich in tegenstelling tot Vermeer heel wat minder gereserveerd opstelt ten opzichte van de nieuwe bewoonster is Vermeers opdrachtgever Van Ruijven. Als rechtgeaarde *dirty old man* is de koopman net zo geïnteresseerd in jonge meisjes als in exclusieve koopwaar. Vandaar dat Vermeer de opdracht krijgt om een portret van Griet te schilderen dat bestemd is voor Van Ruijvens persoonlijke collectie. Uit de film kunnen we opmaken dat zoiets al eens misgegaan is: Griets voorgangster werd vlak voor haar komst ontslagen omdat zij, nadat ze had geposeerd voor een doek waartoe Van Ruijven opdracht had gegeven, zwanger was geworden van een onbekende man (lees: Van Ruijven). Even lijkt het er op alsof Griet eenzelfde lot beschoren is, maar gelukkig voor haar blijven de grijpgrage handjes van Van Ruijven het dienstmeisje dit maal grotendeels bespaard.

De opdracht van Van Ruijven wordt hoe dan ook uitgevoerd en het resultaat zou de geschiedenis ingaan als *Meisje met de Parel*. Wanneer Vermeers echtgenote het doek ziet en erachter komt dat het een van haar paarden hangars is die Griet op het doek in haar linkeroor draagt, vat zij dit op als ontrouw van haar man en wordt het dienstmeisje alsnog ontslagen.

historische context:

het leven van Johannes Vermeer (1632-1675)

Johannes Vermeer is op Rembrandt van Rijn na, de bekendste schilder die behoorde tot de vermaarde groep van zeventiende-eeuwse Oude Hollandse Meesters, waar bijvoorbeeld ook Frans Hals en Jan Steen deel van uitmaakten. Hoewel wij Vermeer voornamelijk kennen als schilder, verdiende hij het grootste deel van zijn inkomen als kunsthandelaar. Vermeer produceerde dan ook nauwelijks meer dan twee doeken per jaar en het oeuvre dat hij naliet is bijzonder klein.

---

³ In deze film wordt Johannes Vermeer steevast *Jan* genoemd. De schilder moet echter niet verward worden met zijn minder bekende collega, naam- en tijdgenoot, de Haarlemse landschapsschilder Jan Vermeer (1628-1691).

Over dit laatste zien we ook wel wat terug in de film: Vermeers schoonmoeder Maria Thins klaagt steen en been over de geringe productiviteit en inkomsten van haar schoonzoon. Volgens de overlevering – en waarschijnlijk borduurt de film daar op voort – zag Thins het huwelijk tussen haar dochter en de schilder van meet af aan al niet zo zitten, omdat de schulden van Vermeers vader zwaar drukten op de schouders van zijn zoon. Thins, zelf een zeer vermogende vrouw die altijd in welstand had geleefd, zag het waarschijnlijk al helemaal gebeuren dat het relatief arme, zich met rasse schreden uitbreidende gezin van Vermeer, al haar kapitaal op zou gebruiken. Waarschijnlijk dat zij er in de film om die reden zo op aandringt dat Vermeers opdrachtgever op tijd zijn schilderijen krijgt.

Om meerdere redenen kan Vermeer gezien worden als een kind van zijn tijd. De wetenschappelijke revolutie was in Nederland halverwege de zeventiende eeuw met pioniers als Antonie van Leeuwenhoek⁴ en Christiaan Huygens in volle gang. In diezelfde tijd schilderde Vermeer tenminste twee maal wetenschappers aan het werk (*De geograaf* en *De astronoom*, 1668-1669) én bracht hij in zijn schilderijen herhaaldelijk verwijzingen aan naar de nog jonge, in opkomst zijnde vroegmoderne wetenschap.⁵

Een ander argument dat er voor pleit om Vermeer als een typische zeventiende-eeuwer te zien, is dat de schilder – net als bijvoorbeeld Rembrandt – aan het werk werd gehouden door machtige regenten en rijke burgers die als opdrachtgever en financier fungeerden. Het bestaan van een vermogende klasse van rijke stedelingen (de burgerij) die het zich kon veroorloven om kunstschilders voor zich te laten werken, is kenmerkend voor het zeventiende-eeuwse Holland. Van Vermeer is bekend dat hij maar weinig doeken schilderde voor de kunstmarkt, maar des te meer voor zijn vaste kopers, die zijn kunst bijzonder waardeerden.

Tenminste drie namen van dergelijke vaste kopers zijn bekend: Hendrick van Buyten (een rijke bakker), Jacob Dissius (een drukker) en de koopman Van Ruijven, die in *Girl with a pearl earring* ten tonele wordt gevoerd.⁶ In werkelijkheid was Van Ruijven (Pieter van Ruyven) een schatrijke brouwerszoon die maar liefst tweederde deel van Vermeers werk opkocht en daardoor aanspraak maakte op de eervolle titel *mecenas* (beschermheer; patroon) van Vermeer. Ook is bekend dat Van Ruijven de schilder financieel uit de brand hielp wanneer dat nodig was.

Vermeers laatste jaren werden overschaduwd door een verslechtering van zijn financiële situatie. Hij maakte schulden en moest leningen afsluiten. In het 'rampjaar' 1672 verklaarden Engeland, Munster, Keulen en Frankrijk de Republiek gezamenlijk de oorlog (de *Hollandse Oorlog* 1672-1678). Gelderland en Utrecht werden door Franse troepen bezet en Drenthe en Overijssel door troepen uit Keulen en Munster. Met het doorbreken van de dijken als laatste verdediging van Holland tegen de Franse troepen, liepen grote gebieden onder water, waaronder het door Maria Thins verpachte landgoed bij Schoonhoven.⁷ Het gevolg was dat de pacht uitbleef, die tot dan toe een regelmatige bron van inkomsten voor het gezin van Vermeer geweest was.

Terwijl de strijd tegen Lodewijk XIV voortduurde overleed Vermeer op drieënveertigjarige leeftijd. Behalve elf kinderen, waarvan er waarschijnlijk nog acht thuis woonden, liet hij

---

⁴ Antonie van Leeuwenhoek en Vermeer waren goede bekenden van elkaar. Van Leeuwenhoek werd in hetzelfde jaar geboren als Vermeer en vier dagen na hem gedoopt in dezelfde kerk. Van Leeuwenhoek was een rijke, Delftse lakenhandelaar die als autodidact experimenteerde met optische instrumenten en faam verwierf als bouwer van microscopen en ontdekker van onder andere bacteriën en spermatozoïden.

⁵ Als onderdeel van de inrichting van burgerlijke huizen, schilderde Vermeer vaak topografische kaarten die op de achtergrond aan de muur gehangen waren. Hiermee verwees de schilder (behalve naar de enorme welstand van zijn personages) naar de cartografie, een wetenschappelijke tak die nog in de kinderschoenen stond.

⁶ De film suggereert dat Van Ruijven de middelste persoon is op het doek *Dame en twee heren* (omstreeks 1659-1660). Dat deze suggestie op waarheid berust is echter onwaarschijnlijk.

⁷ De alliantie tussen Engeland, Munster en Keulen werd aangevoerd door Frankrijk (onder Lodewijk XIV). Inzet van de strijd was gebiedsuitbreiding. Zo wilde Lodewijk XIV het Franse grondgebied noordwaarts opschuiven tot de Rijn grens. Holland (onder Prins Willem III) verdedigde zich door 'de inundatie (het onder water zetten) van de Oude Hollandse Waterlinie'.

zijn vrouw niets dan torenhoge schulden na. Zijn achtergebleven echtgenote zag direct af van haar erfrecht en stond deze af aan verschillende schuldeisers. Later moest zij noodgedwongen haar gang naar het Haagse Gerechtshof maken om haar landerijen onder beheer te laten stellen. Niemand minder dan Antonie van Leeuwenhoek werd - als goede bekende van de familie - aangesteld als curator van de bezittingen van de weduwe en als beheerder van het nalatenschap van de schilder.

Over Vermeers werk en 'Het meisje met de Parel'

In de film zien we Vermeer in de weer met een *camera obscura*. Het principe van het instrument was al in de oudheid bekend, maar in de zestiende eeuw werd deze steeds vaker gebruikt om topografische kaarten te maken. In de schilderkunst kon men een camera obscura aanwenden om een op papier of glasplaat geprojecteerde situatie op een andere ondergrond over te brengen. Hoewel het niet zeker is of Vermeer zich bediende van dit instrument wordt meestal aangenomen van wel. Onderzoekers die beweren dat Vermeer een camera obscura gebruikte, voeren onder meer als argument aan dat het ruimtelijk perspectief in Vermeers werken perfect was, dat er geen hulplijnen te vinden waren onder de verflaag en dat er soms sprake was van een fikse vertekening in het geschilderde tafereel.⁸

Opvallend is dat Vermeer gedurende zijn productieve jaren relatief weinig mannen afbeeldde en des te meer - overwegend jonge - vrouwen. Over de identiteit van degene die staat afgebeeld op *Meisje met de parel* is niets bekend. De film suggereert echter dat zij Griet heette en dat zij hetzelfde meisje was dat model stond voor *Vrouw met de waterkan*. Dit laatste is heel goed mogelijk. Het zou zelfs goed kunnen dat hetzelfde meisje eveneens model stond voor *Soldaat en het lachende meisje* (1958) en *Vrouw met de weegschaal* (1662-64).

Op zo'n beetje alle schilderijen van Vermeer - hij was voornamelijk een schilder van binnenhuistaferelen - valt het licht binnen via een links afgebeeld venster met daarin vaak een glas-in-lood raam. Kennelijk liet Vermeer de personages van zijn taferelen vaak op dezelfde plek poseren. In *Girl with a pearl earring* wordt aangenomen dat die plek in zijn Delftse atelier moet zijn geweest: we zien Griet namelijk regelmatig poseren voor een identiek raam in een identieke ruimte (waar bovendien precies zo'n virginaal staat als die we vaak zien op Vermeers doeken).

De meeste van Vermeers doeken bezitten een sterke suggestieve boodschap die voor onze generatie wat moeilijker te duiden is. Zo heeft het geopende raam van *Lezende vrouw bij het venster* - om slechts één voorbeeld te geven - een overdrachtelijke betekenis: de vrouw verlangt uit de huiselijke benauwdheid te breken en in contact te komen met de buitenwereld. Dit wordt onderstreept door de brief die een geheime verhouding aankondigt én het fruit op de voorgrond dat herinnert aan Eva's zondeval. Dergelijke (religieuze) toespelingen zijn vrijwel op alle schilderijen van Vermeer terug te vinden en worden door contemporaine toeschouwers wellicht makkelijk over het hoofd gezien.

Hoewel parels, parelkettingen en parelkistjes op de schilderijen van Vermeer meestal verwijzen naar ijdelheid, is daarvan geen sprake bij *Meisje met de parel*, waar de grote, druppelvormige parel die aan haar linkeroor hangt slaat op de vermeende kuisheid van het meisje. Het kan zijn dat dit doek geschilderd is naar aanleiding van een aanstaand huwelijk van de jonge vrouw.

---

⁸ Op *De soldaat en het lachende meisje* lijkt de soldaat op de voorgrond in verhouding tot het meisje overdreven groot. Deze vertekening is vermoedelijk te wijten aan het gebruik van een camera obscura.